

رابطه سواد رایانه‌ای و تجربه شبکه‌های اجتماعی مجازی در دانشجویان دختر دانشگاه یزد

The relationship between computer literacy and social networks membership in female students in Yazd University

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۵/۳/۲۵

Ahmad Zandvanian
Zohreh Zein Al-Abedini

Abstract: The aim of this research is investigation the relationship between computer literacy and social-virtual networks membership in B.A & M.A female students in Yazd university (N=8000). Research method was descriptive (survey). 236 students selected from population by cluster random sampling. Data gathering performed by computer literacy questionnaire and social networks membership scale. Data analyzed with one-sample t-test, Friedman analysis of variances, Pearson correlation & factorial analysis of variances. Results showed that student's computer literacy was higher than average level; membership in social networks in student's viewpoint has significant disadvantages in relation with family, academic, social adjustment, psychological and spiritual domain's, although has advantages. There is a positive relation between computer literacy and chat & negative relation between e-mail using and SMS using. Computer literacy skill in M.A student's is higher than B.A students, but computer literacy skill is similar in single and married them. In final, there is not significant differences between M.A and B.A students & single and married student's viewpoint's about advantages and disadvantages of social networks membership.

Keywords: computer literacy, social-virtual networks, female student's, Yazd university.

تاریخ دریافت مقاله: ۹۵/۱/۱۵

احمد زندوانیان*

زهره زین‌العابدینی**

چکیده: هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه سواد رایانه‌ای و تجربه شبکه‌های اجتماعی مجازی در دانشجویان دختر دانشگاه یزد (N=۸۰۰۰) است. روش پژوهش توصیفی پیمایشی است. ۲۳۶ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای انتخاب شدند. داده‌ها با پرسشنامه استاندارد سواد رایانه‌ای و پرسشنامه محقق‌ساخته تجربه شبکه‌های اجتماعی گردآوری و با آزمون تی (t)، همبستگی پیرسون و تحلیل واریانس تحلیل شد. نتایج نشان داد سواد رایانه‌ای دانشجویان بالاتر از حد متوسط است، شبکه‌های اجتماعی از نظر دانشجویان در ابعاد خانوادگی، تحصیلی، سازگاری، اعتقادی و روانی آسیب‌زاست، اگرچه مزایایی دارد. سواد رایانه‌ای با مزایای چت، رابطه مثبت و پست الکترونیکی با مزایای پیامک، رابطه منفی دارد. بین سواد رایانه‌ای و آسیب‌ها و مزایای تجربه شبکه‌های اجتماعی در دانشجویان مجرد و متأهل تفاوت معنی‌داری وجود ندارد به جز آسیب تحصیلی چت و آسیب اعتقادی پیامک. بین سواد رایانه‌ای دانشجویان کارشناسی و کارشناسی ارشد و دانشکده‌های مختلف تفاوت معنی‌داری وجود دارد، ولی آسیب‌ها و مزایای تجربه شبکه‌های اجتماعی در دانشجویان کارشناسی و کارشناسی ارشد و دانشکده‌های مختلف یکسان است.

واژگان کلیدی: سواد رایانه‌ای، تجربه شبکه‌های اجتماعی، دانشجویان دختر، دانشگاه یزد

* استادیار گروه علوم تربیتی، دانشکده روانشناسی دانشگاه یزد

** کارشناس ارشد برنامه‌ریزی درسی (نویسنده مسئول) zohrehzeinalabedini@yahoo.com

مقدمه

با ظهور فناوری‌های نوین اطلاعات و ارتباطات مفهوم جدیدی به نام فضای تبادل اطلاعات پیش روی بشر قرار گرفت. فضای تبادل اطلاعات ترکیبی از میلیون‌ها رایانه به هم پیوسته، شبکه‌های ارتباطی و کابل‌های فیبر نوری است که امکان ایجاد ارتباطات را در یک سیستم فراهم می‌آورد (حسن‌بیگی، ۱۳۸۴). یکی از ویژگی‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات، ایجاد و گسترش جهان مجازی است. در شرایط کنونی که جوامع بشری در عصر اطلاعات زندگی می‌کنند، فناوری‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی، به‌ویژه اینترنت منجر به شکل‌گیری حوزه‌ عمومی مجازی شد (نورمحمدی و محمدی، ۱۳۹۲). شبکه‌های اجتماعی مجازی مرجع تأمین بسیاری از نیازهای فرهنگی و اجتماعی اعضا هستند. پیشرفت فناوری اطلاعات و ارتباطات باعث شد که جوانان به مدد رایانه و اینترنت از محدودیت‌های جامعه سنتی فاصله گرفته و بسیاری خواسته‌های خود از جمله تولیدکننده و تأثیرگذار بودن را در بستر شبکه‌های اجتماعی مجازی تحقق‌یافته ببینند. این امر منجر به افزایش سطح کنش‌گری و توقع جوانان نوگرا شد. به‌طوری که هم‌زمان با تعامل با یکدیگر و با فرهنگ ملی، با شهروندان جامعه بین‌المللی نیز مراوده کنند (شهابی و بیات، ۱۳۹۱). از سوی دیگر، پیوند رایانه رایانه‌ها به هم در قالب شبکه‌های اطلاع‌رسانی، بر شتاب گردش و قابلیت تحصیل اطلاعات افزوده است (دیباچی، ۱۳۹۱). "وبلاگ‌ها و ابزارهای دنیای مجازی که روزگاری موضوعی جدید و حاشیه‌ای محسوب می‌شدند، اکنون پدیده‌ای فراگیر شده‌اند. این ابزارها که تحولات شبکه‌های ارتباطی در گسترش آنها نقش داشته‌اند، با اینترنت همراه به سادگی در دسترس هستند" (الکویست و همکاران^۱، ۲۰۰۸، به نقل از مهرانیان و مجردی، ۱۳۹۳: ۸۱).

شبکه اجتماعی، وب‌سایتی است که به ارتباط بین کاربران می‌انجامد و باعث می‌شود علاقه‌مندی‌ها، افکار و فعالیت‌های خودشان را با یکدیگر به اشتراک بگذارند (نورمحمدی و محمدی، ۱۳۹۲). به نظر صدیق‌بنای (۱۳۸۷) شبکه اجتماعی واژه‌ای است برای نامیدن گروهی از افراد که بین خود دارای ارتباطات وسیع و مستمرند و حلقه منسجم ارتباطاتی را تشکیل می‌دهند. "شبکه‌های اجتماعی را می‌توان به دو دسته غیرمجازی و مجازی تقسیم کرد. شبکه‌های اجتماعی غیرمجازی شبکه‌هایی هستند که با مجموعه‌ای از افراد و گروه‌های به هم پیوسته در محیط اجتماعی عمل می‌کنند اما شبکه‌های اجتماعی مجازی محصول وب دو هستند. وب دو فناوری‌هایی

^۱. Ahlqvist et al

است که امکان مشارکت در تولید محتوای وب و اشتراک‌گذاری اطلاعات شامل: متن، عکس، فیلم، پیوند، فایل و هرگونه داده را فراهم می‌آورند" (جعفرپور، ۱۳۹۰: ۱۱۲). به نظر راین گلد^۱ (۲۰۰۲) "شبکه اجتماعی مجازی، معمولاً به معنای شبکه الکترونیکی ارتباطات متقابل است که محدودده‌اش را خود تعریف می‌کند و در رابطه با علاقه یا هدف مشترکی تشکیل شده است، گرچه در برخی مواقع، ایجاد ارتباط فی‌نفسه به هدف تبدیل می‌شود" (به نقل از بشیر و افراسیابی، ۱۳۹۱: ۳۸). "به‌طور کلی، شبکه‌های اجتماعی مجازی سایت‌هایی هستند که با امکاناتی مانند چت، پست الکترونیکی و ... خاصیت اشتراک‌گذاری را به کاربران خود ارائه می‌دهند" (سلطانی فر، ۱۳۸۹: ۵۳). تحقیقات نشان می‌دهد بیشترین کاربرد اینترنت در ایران به نسل جوان تعلق دارد و با وجود برخی محدودیت‌ها، تعداد قابل توجهی از کاربران، عضو شبکه‌های فیلترشده هستند. وایبر، لاین، تلگرام و فیس‌بوک از مهم‌ترین شبکه‌های اجتماعی مجازی هستند. این شبکه‌ها جنبه‌های مثبتی مانند دسترسی آسان به منابع اطلاعاتی، احساس صمیمیت میان افراد، یافتن دوستان جدید و نیز جنبه‌های منفی دارد. استفاده کنترل نشده سلامت روانی، روابط خانوادگی، عملکرد تحصیلی و غیره را به خطر می‌اندازد.

در معرفی چهارچوب نظری برخورد با نوآوری، رحیمی‌دوست و رضوی (۱۳۸۵) معتقدند یک نوآوری در ابتدای ظهور، دوره‌ای آهسته و کند را طی می‌کند و توسط پیشگامان (جوانان، افراد نوگرا و ...) اقتباس می‌شود. چنانچه نتایج استفاده از این نوآوری مثبت باشد مورد توجه اکثریت قرار می‌گیرد. در این مرحله نوآوری رشد نسبتاً سریع را تجربه می‌کند، به‌طوری که افراد جامانده از این نوآوری کاهش می‌یابند. پس از رشد سریع، دوره تثبیت نوآوری می‌رسد. اما در نهایت با ظهور نوآوری دیگری رشدش کاهش می‌یابد و نوآوری جدید جایگزین آن می‌شود. بر اساس این قاعده تلگرام، لاین و ... نیز جایشان را به نوآوری بعدی خواهند داد.

سایت تابناک (۱۳۹۴/۱/۱۸) از کاهش ۳۰ درصدی پیامک‌ها در سال ۹۴ نسبت به ۹۳ خبر داد. این روزها اولویت مردم برای رد و بدل کردن پیامک ابتدا تلگرام و واتس‌آپ است و اگر به اینترنت دسترسی نداشته باشند به پیامک تلفنی روی می‌آورند. به گزارش روابط عمومی شرکت مخابرات استان کردستان (۱۳۹۴/۳/۰۳)، در یک بازه زمانی یکسان در اپراتور اول تعداد پیامک‌ها از ۱۱/۵ میلیون به ۱۰ میلیون و در اپراتور دوم از ۱۶ میلیون به ۸/۵ میلیون کاهش یافت. مرکز تحقیقاتی

^۱. Rheingold

Strategy Analytics اعلام کرد به دنبال افزایش رقابت اپراتورهای تلفن همراه برای عرضه خدمات پیام‌رسان با شرکت‌های عرضه‌کننده سرویس‌های اینترنتی رایگان پیامکی از جمله واتس‌آپ، لاین‌مسنجر و وی‌چت، درآمد اپراتورهای جهانی از سرویس پیام‌های متنی و چندرسانه‌ای تا سال ۲۰۱۷ میلادی ۲۰ درصد کاهش می‌یابد. گرچه پیامک و سرویس پیام‌رسان OTT^۱ دو سرویس متفاوتند؛ اما استقبال کاربران تلفن همراه از این سرویس تأثیر به‌سزایی بر ترافیک سرویس پیام کوتاه و درآمدزایی اپراتورها در کشورهای اسپانیا، هلند و کره جنوبی داشته است (www.tc-kurd.ir).

بنجانین و همکاران^۲ (۲۰۱۵) در بررسی رابطه بالقوه اعتیاد به اینترنت و افسردگی در نوجوانان به مشاهده مقطعی ۳۳۶ دانش‌آموز دبیرستانی بلگراد صربستان پرداختند. دانش‌آموزان پرسشنامه‌های مطالعه اپیدمیولوژیک افسردگی^۳، تست اعتیاد به اینترنت جوانان (آی. آی. تی)^۴ و پرسشنامه استفاده از اینترنت و سایت‌های شبکه‌های اجتماعی (اس. ان. اس)^۵ را تکمیل کردند. نتایج نشان داد استفاده از اینترنت و سطح اعتیاد به اینترنت آی. آی. تی. رابطه مثبتی با نشانگان افسردگی دارند. چنین رابطه‌ای بین زمان صرف شده در سایت‌های شبکه‌های اجتماعی و افسردگی وجود نداشت، همچنین رابطه‌ای بین نشانگان افسردگی و فعالیت‌های مرتبط با اس. ان. اس. مانند تعداد دوستان در فیس‌بوک وجود نداشت.

لاییک خان و همکاران^۶ (۲۰۱۴) در تحقیق «اهمیت دوستان واقعی: چشم‌انداز مهارت‌های اینترنت بر همکاری علمی غیررسمی نوجوانان در فیس‌بوک» به شناسایی عواملی برآمدند که همکاری‌های علمی غیررسمی مانند درخواست کمک کردن، بحث درباره کارهای مدرسه و یافتن منابع مرتبط با کلاس را در فیس‌بوک پیش‌بینی می‌کرد. بر اساس پیمایش ۶۹۰ دانش‌آموز دبیرستانی، دریافتند که عملکرد تحصیلی، حمایت ادراک شده از دوستان فیس‌بوکی واقعی^۷، مهارت‌های سطح بالا در اینترنت (به خصوص مهارت‌های جستجوی اطلاعات) و حمایت ابزاری از دوستان فیس‌بوکی، همکاری علمی در فیس‌بوک را پیش‌بینی می‌کند.

^۱ .Over The Top Application

^۲ . Banjanin et al

^۳ . Epidemiologic Studies of Depression Scale for Children (CES-DC)

^۴ . Young Internet Addiction Test (IAT)

^۵ . social networking site (SNS)

^۶ . Laeeq Khan et al

^۷ . actual Facebook friends

نعیمی و همکاران^۱ (۲۰۱۴) معتقدند تحقیقات پیشین عمدتاً بر اثرات احتمالی فیس‌بوک بر بهزیستی لذت‌جویانه^۲ (و نه کارکرد فیس‌بوک بر بهزیستی روانی افراد) متمرکز بوده است، از این رو به بررسی نحوه استفاده از فیس‌بوک و ارتباط آن با بهزیستی روانی در نوجوانان مالزی پرداختند. ۴۰۱ نوجوان کاربر اینترنت در دامنه سنی ۱۳-۱۶ سال به مقیاس بهزیستی روانی ریف^۳ پاسخ دادند. نتایج نشان داد که اتصال و رویدادهای سازمان‌دهی شده در فیس‌بوک با بهزیستی روانی، ارتباط مثبت و جست و جوی اطلاعات با بهزیستی روانی، ارتباط منفی دارد. این مطالعه دو عامل تعیین‌کننده در استفاده از فیس‌بوک را ارائه می‌دهد که می‌تواند سلامت روانی نوجوانان را در بستر فرهنگی مالزی پیش‌بینی کند.

هارت^۴ (۲۰۱۰)، به نقل از صبوری خسروشاهی و آذرگون، (۱۳۹۲) نشان داد دوران مختلف تحصیل بر استفاده یا لذت بردن دانش‌آموزان از سایت‌های شبکه‌های اجتماعی تأثیر دارد و هر چه به مراحل بالاتری می‌رسند رفتار و نگرش آنها به استفاده از این شبکه‌ها کاربردی‌تر می‌شود. هوانگ و لیونگ^۵ (۲۰۰۹)، به نقل از زندوانیان و همکاران، (۱۳۹۲) در بررسی «اعتیاد چت در نوجوانان چینی» دریافتند ۹۵ درصد شرکت‌کنندگان از چت استفاده می‌کنند و ۹/۸ درصد از آنها به چت اعتیاد دارند. کم‌رویی و از خودبیگانگی از خانواده، همسالان و مدرسه با سطوح اعتیاد به چت رابطه مثبت دارد و اعتیاد به چت رابطه معنی‌داری با کاهش عملکرد تحصیلی دارد.

نتایج زندوانیان و همکاران (۱۳۹۲) نشان داد که استفاده از وسایل مؤثر در فضای مجازی تأثیرات منفی در ابعاد خانوادگی، تحصیلی، سازگاری، اعتقادی-عبادی و روانی دانش‌آموزان دختر دبیرستانی شهر یزد دارد و بین این وسایل، تلفن همراه، بیشترین و بازی‌های رایانه‌ای، کمترین آسیب را دارد. نتایج صفایی و ملکی درباره دانشجویان (۱۳۹۲) نشان داد در فضای مجازی آزادی اطلاعات وجود دارد، فضای مجازی با رشته تحصیلی آنها را آشنا کرده است، در این فضا ارتباط تعاملی با کاربران برایشان فراهم شده و به اخبار و دست‌آوردهای علمی دست یافته‌اند. نتایج احمدزاده کرمانی و قاسمی (۱۳۹۲) نشان داد هر اندازه میزان استفاده جوانان از اینترنت بیشتر شود، گرایش به ارزش‌های سنتی (تأکید بر اقتدار و اهمیت خانواده، احترام شدید به

1 . Naeemi et al

2 . hedonic well-being

3 . Ryffs' scale of psychological well-being

4 .Hart

5 .Huang & Leung

والدین، حمایت‌های شدید خانواده از فرزندان و اطاعت فرزندان از خانواده) کمتر می‌شود و بالعکس. نتایج پرهیزکار و همکاران (۱۳۸۷) نشان داد که عوامل فردی مانند میزان وقت آزاد، سطح آشنایی با کامپیوتر و نوع دسترسی به آن با استفاده از فضای مجازی ارتباط مستقیم دارد و خصوصیات جنسیتی و سطح تحصیلات با استفاده از این فضا ارتباطی ندارد. مطابق پژوهش صبوری خسروشاهی و آذرگون (۱۳۹۲)، با افزایش میزان استفاده از فیس‌بوک، هویت قومی و هویت جهانی، قوی‌تر و هویت دینی و هویت ملی، ضعیف‌تر می‌شود.

با استناد به فرمایشات مقام معظم رهبری، فضای مجازی، دنیایی رو به رشد، بسیار وسیع و غیرقابل توقف است که باید به فکر استفاده حداکثری از فرصت‌ها و دفع تهدیدهای آن بود. در جمع‌بندی پیشینه جهانی، نقاط مثبت شبکه‌های مجازی عبارتند از: تسهیل اجتماعی شدن جوانان، لذت بردن مشروع و ابزار گردآوری اطلاعات (بنسون، ساریدیکاس و تیناکون^۱، ۲۰۱۵)، ابزار یادگیری مشارکتی، ابزار شناسایی فرصت‌های موجود در بازار کسب و کار، ایجاد شبکه تخصصی بین گروهی از دانشجویان در یک پروژه علمی (بنسون و فیلیپوس^۲، ۲۰۱۵)، تسهیل فرایند انتقال از نوجوانی به زندگی در محیط خوابگاهی دانشجویی و ایجاد سازگاری اجتماعی (لیو و براون^۳، ۲۰۱۴). در مقابل، نقاط ضعف این شبکه‌ها عبارتند از: خودافشاگری (لیو و براون، ۲۰۱۴)، قربانی شدن سایبری (بنسون، ساریدیکاس و تیناکون، ۲۰۱۵)، لذت نامشروع و اعتیاد سایبری (یانگ، وانگ و لو^۴، ۲۰۱۶).

بر اساس مطالب فوق، هدف کلی این تحقیق بررسی رابطه سواد رایانه‌ای و تجربه شبکه‌های اجتماعی در دانشجویان دختر دانشگاه یزد در سال تحصیلی ۹۴-۱۳۹۳ است. در این راستا، سؤال‌های اصلی عبارتند از:

۱. وضعیت سواد رایانه‌ای دانشجویان چگونه است؟
۲. آیا به نظر دانشجویان شبکه‌های اجتماعی آثار زیان‌باری بر ارتباط آنها با خانواده، وضعیت تحصیلی، وضعیت سازگاری، وضع اعتقادی و وضعیت روانی‌شان دارد؟
۳. آیا به نظر دانشجویان تجربه شبکه‌های اجتماعی مزایایی دارد؟
۴. آیا بین سواد رایانه‌ای با آسیب‌ها و مزایای شبکه‌های اجتماعی رابطه وجود دارد؟
۵. آیا بین سواد رایانه‌ای دانشجویان مجرد و متأهل تفاوت معنی‌داری وجود دارد؟

¹.Benson, Saridakis & Tennakoon

².Benson & Filippaios

³.Liu & Brown

⁴.Yang, Wang & Lu

۶. آیا بین آسیب‌ها و مزایای تجربه شبکه‌های اجتماعی در دانشجویان مجرد و متأهل تفاوت معنی‌داری وجود دارد؟
۷. آیا سواد رایانه‌ای دانشجویان دوره‌های تحصیلی و دانشکده‌های مختلف تفاوت معنی‌داری دارد؟
۸. آیا آسیب‌ها و مزایای شبکه‌های اجتماعی در دانشجویان دوره‌های تحصیلی و دانشکده‌های مختلف تفاوت معنی‌داری دارد؟

روش‌شناسی

الف) روش تحقیق: به لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ روش گردآوری داده‌ها، توصیفی-پیمایشی است.

ب) جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری: شامل دانشجویان دختر دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشگاه یزد ($N=8000$) است که عضو شبکه‌های اجتماعی مجازی هستند. ۲۳۶ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای از دانشکده‌های علوم انسانی، علوم پایه و فنی‌مهندسی انتخاب شدند.

ج) ابزارها: پرسشنامه سواد رایانه‌ای: ۶۴ سؤال بسته پاسخ در مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرت دارد که شامل هفت مؤلفه دانش عمومی کامپیوتر، مدیریت فایل‌ها، امنیت و حفاظت سیستم‌ها، نرم‌افزار (Word)، پست الکترونیکی، مهارت‌های شبکه، مهارت‌های ارائه (پاورپوینت) است که گروه زبان خارجی در دانشگاه استلنبوچ^۱ آن را طراحی و یدالهی (۱۳۹۰)، آن را ترجمه و رواسازی کرده است. در این تحقیق، آلفای کرونباخ کل ۰/۹۸ و پایایی مؤلفه‌های فوق‌الذکر به ترتیب ۰/۹۰، ۰/۹۱، ۰/۹۴، ۰/۹۳، ۰/۹۱، ۰/۸۹ و ۰/۹۶ به دست آمد.

پرسشنامه محقق‌ساخته تجربه شبکه‌های اجتماعی: ۵۰ سؤال بسته پاسخ دارد. ۳۰ سؤال مربوط به آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی شامل پنج آسیب خانوادگی، تحصیلی، سازگاری، اعتقادی و روانی و ۲۰ سؤال مربوط به مزایای تجربه شبکه‌های اجتماعی است. با مقیاس سه‌درجه‌ای که شامل سه بعد وایبر، واتس‌آپ و لاین؛ چت (فیس‌بوک و یاهو مسنجر)؛ و پیامک است. دانشجویان باید پاسخ‌های خود را به ترتیب از بیشترین تأثیر عدد ۳ تا کمترین تأثیر، عدد ۱ رتبه‌بندی کنند. پایایی آسیب‌ها در بعد وایبر، واتس‌آپ و لاین ۰/۹۵؛ چت ۰/۹۱؛ و پیامک ۰/۹۱ و پایایی مزایا در بعدهای وایبر، واتس‌آپ و لاین ۰/۸۶، چت ۰/۸۴ و پیامک ۰/۸۵ است.

^۱. Stellenbosch

د) روش تحلیل: داده‌ها با تی (t) تک نمونه‌ای، همبستگی پیرسون، تی (t) مستقل، تحلیل واریانس رتبه‌ای فریدمن، تحلیل واریانس دوره‌ای و آزمون LSD تحلیل شد. (برای محاسبه میانگین معیار فقط برای سؤال اول پژوهش، تعداد سؤال‌های هر مؤلفه در حد وسط ۳ ضرب شد).

یافته‌های تحقیق

سؤال اول: وضعیت سواد رایانه‌ای دانشجویان چگونه است؟

جدول (۱) نتایج آزمون t تک نمونه‌ای سواد رایانه‌ای کل و مؤلفه‌های آن

متغیر	تعداد سؤال	میانگین معیار	میانگین	انحراف معیار	تی (t)	سطح معنی داری
سواد رایانه کل	۶۴	۱۹۲	۲۴۸/۲۳	۵۲/۸۲	۱۳/۶۳	۰/۰۰۱
دانش عمومی	۱۱	۳۳	۴۴/۹۱	۸/۳۳	۲۰/۸	۰/۰۰۱
مدیریت فایل‌ها	۱۰	۳۰	۴۰/۴۶	۸/۳۹	۱۸/۴۷	۰/۰۰۱
امنیت سیستم	۱۱	۳۳	۳۷/۲۰	۱۰/۸۱	۵/۷۸	۰/۰۰۱
Word	۱۰	۳۰	۳۹/۲۰	۹/۴۲	۱۴/۳۲	۰/۰۰۱
پست الکترونیکی	۵	۱۵	۱۹/۸۵	۵/۱۱	۱۴/۳۱	۰/۰۰۱
مهارت شبکه	۷	۲۱	۲۴/۱۴	۶/۹۸	۶/۷۷	۰/۰۰۱
پاورپوینت	۱۰	۳۰	۳۵/۴۹	۱۱/۵۸	۷/۰۳	۰/۰۰۱

جدول (۱) نشان می‌دهد که میانگین سواد رایانه‌ای کل و مؤلفه‌های آن در دانشجویان دختر دانشگاه یزد با $P < ۰/۰۰۱$ بالاتر از حد متوسط است.

سؤال دوم: آیا به نظر دانشجویان شبکه‌های اجتماعی آثار زیان‌باری بر ارتباط آنها با خانواده، وضعیت تحصیلی، وضعیت سازگاری، وضع اعتقادی و وضعیت روانی‌شان دارد؟

از مجموع ۳۰ سؤال آسیب‌ها، ۶ سؤال مربوط به آسیب خانوادگی، ۶ سؤال مربوط به آسیب تحصیلی، ۶ سؤال مربوط به آسیب سازگاری، ۶ سؤال مربوط به آسیب اعتقادی و ۶ سؤال مربوط به آسیب روانی بود.

جدول (۲) میانگین، انحراف معیار و تحلیل واریانس رتبه‌ای فریدمن برای سؤال دوم

آسیب خانوادگی	میانگین	انحراف معیار	میانگین رتبه	تعداد	۱۴۲
وایبر، واتس‌آپ و لاین	۱۰/۹۰	۳/۵۳	۲/۳۷	خی‌دو	۴۵/۴۹
چت (فیس‌بوک و یاهو مسنجر)	۹/۹۵	۲/۹۰	۱/۹۹	درجه آزادی	۲
پیامک	۹	۲/۸۳	۱/۶۴	معنی‌داری	۰/۰۰۱
آسیب تحصیلی	میانگین	انحراف معیار	میانگین رتبه	تعداد	۱۴۷
وایبر، واتس‌آپ و لاین	۱۱/۷۲	۳/۵۱	۲/۴۴	خی‌دو	۴۹/۳۲
چت (فیس‌بوک و یاهو مسنجر)	۹/۸۳	۲/۶۲	۱/۸۰	درجه آزادی	۲
پیامک	۹/۸۸	۲/۸۰	۱/۷۶	معنی‌داری	۰/۰۰۱
آسیب سازگاری	میانگین	انحراف معیار	میانگین رتبه	تعداد	۱۴۹
وایبر، واتس‌آپ و لاین	۱۱/۴۳	۳/۸۱	۲/۴۹	خی‌دو	۷۷/۶۲
چت (فیس‌بوک و یاهو مسنجر)	۱۰/۳۶	۲/۸۳	۱/۹۶	درجه آزادی	۲
پیامک	۸/۸۰	۲/۶۲	۱/۵۵	معنی‌داری	۰/۰۰۱
آسیب اعتقادی	میانگین	انحراف معیار	میانگین رتبه	تعداد	۱۴۳
وایبر، واتس‌آپ و لاین	۱۱/۶۱	۳/۵۶	۲/۴۵	خی‌دو	۶۲/۴۸
چت (فیس‌بوک و یاهو مسنجر)	۱۰/۵۸	۲/۷۲	۱/۹۸	درجه آزادی	۲
پیامک	۹/۰۴	۲/۵۲	۱/۵۷	معنی‌داری	۰/۰۰۱
آسیب روانی	میانگین	انحراف معیار	میانگین رتبه	تعداد	۱۵۲
وایبر، واتس‌آپ و لاین	۱۱/۵۷	۳/۶۷	۲/۴۵	خی‌دو	۵۴/۰۱
چت (فیس‌بوک و یاهو مسنجر)	۹/۸۹	۲/۷۴	۱/۸۲	درجه آزادی	۲
پیامک	۹/۴۱	۲/۸۱	۱/۷۳	معنی‌داری	۰/۰۰۱

بر اساس جدول (۲) و معنی‌داری آزمون آماری ($P < 0/001$)، گرچه همه وسایل مؤثر در تجربه شبکه‌های اجتماعی، آثار منفی معنی‌داری از بعد خانوادگی، وضعیت تحصیلی، وضعیت سازگاری، وضعیت اعتقادی و وضعیت روانی دانشجویان دارند، اما وایبر، واتس‌آپ و لاین با بالاترین میانگین بیشترین و پیامک با کمترین میانگین کمترین آسیب را دارد (به‌استثنا آسیب تحصیلی که آسیب پیامک از چت بیشتر است).

سؤال سوم: آیا به نظر دانشجویان تجربه شبکه‌های اجتماعی مزایایی دارد؟

جدول (۳) میانگین، انحراف معیار و تحلیل واریانس رتبه‌ای فریدمن سؤال سوم

مزایای شبکه‌های اجتماعی	میانگین	انحراف معیار	میانگین رتبه	تعداد	۱۸۵
وایبر، واتس‌آپ و لاین	۴۷/۰۷	۷/۸۳	۲/۵۶	خی‌دو	۱۷۴/۲
چت (فیس‌بوک و یاهو مسنجر)	۴۳/۱۸	۷/۳۶	۲/۲۰	درجه آزادی	۲
پیامک	۳۱/۰۶	۷/۶۲	۱/۲۵	معنی‌داری	۰/۰۰۱

بر اساس جدول (۳) و معنی‌داری آزمون آماری ($P < 0/001$)، گرچه همه وسایل مؤثر در تجربه شبکه‌های اجتماعی، از نظر دانشجویان مزایایی دارد، اما وایبر، واتس آپ و لاین با میانگین $47/07$ بیشترین و پیامک با میانگین $31/06$ کمترین مزایا را داراست.

سؤال چهارم: آیا بین سواد رایانه‌ای با آسیب‌ها و مزایای شبکه‌های اجتماعی رابطه وجود دارد؟

جدول (۴) همبستگی بین سواد رایانه‌ای و مؤلفه‌های آن با آسیب‌ها و مزایای تجربه ...

متغیر	مزایای چت	متغیر	مزایای چت	مزایای پیامک
سواد رایانه‌ای	$0/239^{**}$	امنیت و حفاظت سیستم	$0/169^*$	
دانش عمومی	$0/285^{**}$	پست الکترونیکی	$0/173^*$	$-0/166^*$
مدیریت فایل‌ها	$0/187^*$	مهارت شبکه	$0/232^*$	

$P < 0/05$ * $P < 0/01$ **

مطابق جدول (۴) بین سواد رایانه‌ای، دانش عمومی کامپیوتر، مدیریت فایل‌ها، امنیت و حفاظت سیستم، پست الکترونیکی و مهارت شبکه با مزایای چت رابطه مثبت و معنی‌دار و بین پست الکترونیکی و مزایای پیامک رابطه منفی و معنی‌دار وجود دارد. اما بین سواد رایانه‌ای و استفاده از وایبر، واتس‌آپ و لاین رابطه‌ای وجود ندارد. (برای خلاصه‌گویی در جدول (۴) فقط رابطه‌های معنی‌دار ذکر شد و در جدول ۵ و ۶ آزمون لوین گزارش نشد).

سؤال پنجم: آیا بین سواد رایانه‌ای دانشجویان مجرد و متأهل تفاوت معنی‌داری دارد؟

جدول (۵) آزمون تی (t) مستقل برای مقایسه سواد رایانه‌ای دانشجویان برحسب تأهل

معنی‌داری	میانگین	متغیر	معنی‌داری	میانگین	متغیر
$0/48$	$19/86$	مجرد	$0/99$	$44/88$	مجرد
	$19/72$	متأهل		$45/25$	متأهل
$0/18$	$24/24$	مجرد	$0/32$	$40/51$	مجرد
	$23/18$	متأهل		40	متأهل
$0/26$	$35/68$	مجرد	$0/14$	$37/40$	مجرد
	$33/81$	متأهل		$35/33$	متأهل
$0/45$	$249/08$	مجرد	$0/15$	$39/27$	مجرد
	$240/76$	متأهل		$38/50$	متأهل

جدول (۵) نشان می‌دهد بین سواد رایانه‌ای دانشجویان مجرد و متأهل تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

سؤال ششم: آیا بین آسیب‌ها و مزایای تجربه شبکه‌های اجتماعی در دانشجویان مجرد و متأهل تفاوت معنی‌داری وجود دارد؟

جدول (۶) تی (t) مستقل برای مقایسه آسیب‌ها و مزایای شبکه‌های اجتماعی بر حسب تأهل

سطح معنی‌دار	میانگین	متغیر		سطح معنی‌دار	میانگین	متغیر	
۰/۲۵	۱۱/۶۹	مجرد	آسیب اعتقادی	۰/۹۰	۱۱/۰۲	مجرد	آسیب خانوادگی
	۱۰/۹۴	متأهل	وایبر...		۹/۸۹	متأهل	وایبر ...
۰/۲۳	۱۰/۵۶	مجرد	آسیب اعتقادی	۰/۶۲	۹/۹۵	مجرد	آسیب خانوادگی
	۱۰/۷۳	متأهل	چت		۹/۹۳	متأهل	چت
۰/۰۱**	۸/۹۳	مجرد	آسیب اعتقادی	۰/۱۵	۸/۹۲	مجرد	آسیب خانوادگی
	۱۰	متأهل	پیامک		۹/۶۴	متأهل	پیامک
۰/۹۷	۱۱/۷۵	مجرد	آسیب روانی	۰/۴۲	۱۱/۸۵	مجرد	آسیب تحصیلی
	۱۰/۰۵	متأهل	وایبر		۱۰/۷۰	متأهل	وایبر
۰/۸۱	۹/۹۱	مجرد	آسیب روانی	۰/۰۱**	۹/۸۰	مجرد	آسیب تحصیلی
	۹/۷۳	متأهل	چت		۱۰/۱۳	متأهل	چت
۰/۱۴	۹/۲۶	مجرد	آسیب روانی	۰/۴۷	۹/۸۳	مجرد	آسیب تحصیلی
	۱۰/۷۷	متأهل	پیامک		۱۰/۲۷	متأهل	پیامک
۰/۵۷	۴۷/۲۷	مجرد	مزایای وایبر	۰/۸۹	۱۱/۵۶	مجرد	آسیب سازگاری
	۴۵/۳۰	متأهل			۱۰/۳۱	متأهل	وایبر
۰/۶۰	۴۳/۳۰	مجرد	مزایای چت	۰/۸۲	۱۰/۳۹	مجرد	آسیب سازگاری
	۴۲	متأهل			۱۰/۰۶	متأهل	چت
۰/۲۱	۳۱/۰۳	مجرد	مزایای پیامک	۰/۱۲	۸/۶۳	مجرد	آسیب سازگاری
	۳۱/۲۵	متأهل			۱۰/۲۷	متأهل	پیامک

مطابق جدول (۶) بین آسیب‌ها و مزایای تجربه شبکه‌های اجتماعی در دانشجویان مجرد و متأهل تفاوت معنی‌داری نیست، به جز آسیب تحصیلی چت و آسیب اعتقادی پیامک که میانگین متأهل از مجرد بیشتر است.

سؤال هفتم: آیا سواد رایانه‌ای دانشجویان دوره‌های تحصیلی و دانشکده‌های مختلف تفاوت معنی‌داری دارند؟

جدول (۷) تحلیل واریانس دوراهه سواد رایانه‌ای بین دوره‌های تحصیلی و دانشکده‌ها

معنی داری	میانگین	متغیر		معنی داری	میانگین	متغیر	
۰/۰۰۱	۱۸/۶۹	کارشناسی	پست الکترونیکی	۰/۰۰۱	۴۲/۸۶	کارشناسی	دانش عمومی
	۲۱/۴۳	ارشد			۴۷/۳۲	ارشد	
۰/۰۰۴	۱۸/۹۳	انسانی		۰/۰۰۷	۴۲/۸۱	انسانی	
	۲۱/۶۵	فنی		۴۷/۱۸	فنی		
	۱۹/۶	پایه	۴۵/۲۹	پایه			
۰/۴۴۰	-	تعامل	۰/۳۱۴	-	تعامل		
ف.م. < ا.ع.			LSD	ف.م. < ع.پ + ف.م. < ا.ع.			LSD
معنی داری	میانگین	متغیر		معنی داری	میانگین	متغیر	
۰/۰۳۶	۲۳/۳	کارشناسی	مهارت شبکه	۰/۰۰۱	۳۸/۴۹	کارشناسی	مدیریت فایل‌ها
	۲۵/۲۶	ارشد			۴۳/۳۹	ارشد	
۰/۰۰۲	۲۲/۵۵	انسانی		۰/۰۰۱	۳۷/۸۶	انسانی	
	۲۶/۵۸	فنی		۴۳/۶۸	فنی		
	۲۳/۷۱	پایه	۴۱/۲۸	پایه			
۰/۷۸۵	-	تعامل	۰/۴۸۵	-	تعامل		
ف.م. < ع.پ + ف.م. < ا.ع.			LSD	ف.م. < ع.پ < ا.ع.			LSD
معنی داری	میانگین	متغیر		معنی داری	میانگین	متغیر	
۰/۰۰۱	۳۳/۱۲	کارشناسی	پاورپوینت	۰/۰۰۸	۳۵/۶۱	کارشناسی	امنیت و حفاظت سیستم
	۳۸/۷۱	ارشد			۳۹/۴۵	ارشد	
۰/۰۱۰	۳۳/۷۷	انسانی		۰/۰۰۲	۳۳/۹۱	انسانی	
	۳۹/۳۳	فنی		۳۹/۷۵	فنی		
	۳۴/۶۵	پایه	۳۸/۹۴	پایه			
۰/۲۲۱	-	تعامل	۰/۵۹۱	-	تعامل		
ف.م. < ا.ع.			LSD	ف.م. < ا.ع. + ع.پ < ا.ع.			LSD
معنی داری	میانگین	متغیر		معنی داری	میانگین	متغیر	
۰/۰۰۱	۲۳۴/۹۷	کارشناسی	سواد رایانه کل	۰/۰۰۱	۳۷/۱۶	کارشناسی	Word
	۲۶۴/۲۸	ارشد			۴۲/۲۵	ارشد	
۰/۰۰۲	۲۲۹/۵۶	انسانی		۰/۰۰۳	۳۶/۸۷	انسانی	
	۲۶۲/۸۷	فنی		۴۲/۳۲	فنی		
	۲۵۶/۴۵	پایه	۳۹/۹۲	پایه			
۰/۷۴۶	-	تعامل	۰/۹۶۴	-	تعامل		
ف.م. < ع.پ < ا.ع.			LSD	ف.م. < ا.ع.			LSD

جدول (۷) و آزمون LSD نشان می‌دهد بین سواد رایانه‌ای و مؤلفه‌های آن در دانشجویان دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد و دانشکده‌های مختلف تفاوت معنی‌داری وجود دارد. سواد رایانه‌ای دانشجویان فنی در همه موارد از دانشجویان علوم انسانی و در برخی موارد از دانشجویان علوم پایه بهتر است. در تبیین می‌توان گفت، دانشجویان ارشد بیش از دانشجویان کارشناسی و دانشجویان فنی بیشتر از دانشجویان علوم انسانی از رایانه و ابزارهای متنوع فناوری استفاده می‌کنند.

سؤال هشتم: آیا آسیب‌ها و مزایای شبکه‌های اجتماعی در دانشجویان دوره‌های تحصیلی و دانشکده‌های مختلف تفاوت معنی‌داری دارند؟ (برای خلاصه‌گویی فقط مؤلفه معنی‌دار ذکر شد).

تحلیل واریانس دوره‌ها نشان داد بین آسیب‌ها و مزایای تجربه شبکه‌های اجتماعی از نظر دانشجویان دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد و دانشکده‌های مختلف (به جز مزایای چت) تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

جدول (۸) تحلیل واریانس دوره‌ها مزایای چت بین دوره‌های تحصیلی و دانشکده‌ها

معنی‌داری	میانگین	متغیر		
۰/۵۲۰	۴۳/۵۷	کارشناسی	مزایای چت	
	۴۲/۸۸	ارشد		
۰/۰۳۷	۴۱/۷	انسانی		
	۴۵/۱۱	فنی		
	۴۲/۸۶	پایه		
۰/۵۳۲	-	تعامل		
ف.م < ع.پ < ع.ا				LSD

بحث و نتیجه‌گیری

هدف کلی تحقیق بررسی رابطه سواد رایانه‌ای و تجربه شبکه‌های اجتماعی در دانشجویان دختر دانشگاه یزد در سال تحصیلی ۹۴-۱۳۹۳ است. در این راستا، هشت سؤال، بررسی شد.

بر اساس نتایج سؤال نخست، میزان سواد رایانه‌ای دانشجویان بالاتر از حد متوسط است. این یافته با نتایج پژوهش زارعی و همکاران (۱۳۹۱)، بابرضایی کاشانی (۱۳۸۰) و الهایی (۲۰۰۱)، به نقل از صالحی و حاجی‌زاد، (۱۳۸۹) مشابه است. در دو پژوهش مذکور افراد دانشگاهی بررسی شده‌اند که ابزار کارشان اینترنت و برنامه‌های کامپیوتری است. میزان مهارت پست الکترونیکی دانشجویان بالاتر از حد متوسط است، با نتایج پژوهش ساموئل و همکاران (۲۰۰۴) همسو است. سلطانی‌فر

(۱۳۸۷) نیز نشان داد میزان استفاده از پست الکترونیکی در دانش‌آموزان بالاست، همسو با این یافته است.

بر اساس نتایج سؤال دوم، شبکه‌های اجتماعی از نظر دانشجویان آثار زیان‌باری بر ارتباط آنها با خانواده، وضعیت تحصیلی، وضعیت سازگاری، وضع اعتقادی و وضعیت روانی‌شان دارد. نتایج آثار زیان‌بار شبکه‌های اجتماعی بر ارتباط دانشجویان با خانواده در سؤال دوم، با زندوانیان و همکاران (۱۳۹۲)، بیران و اخوان طباطبایی (۱۳۹۰) و احمدزاده و قاسمی (۱۳۹۲) همخوانی دارد. نتایج آثار زیان‌بار شبکه‌های اجتماعی بر وضعیت تحصیلی دانشجویان در سؤال دوم، با زندوانیان و همکاران (۱۳۹۲) که استفاده از فضای مجازی بر وضعیت تحصیلی دانش‌آموزان تأثیر منفی می‌گذارد و با بیران و اخوان طباطبایی (۱۳۹۰) که استفاده از تلفن همراه باعث افت تحصیلی دانش‌آموزان می‌شود، همسویی دارد. نتایج آثار زیان‌بار شبکه‌های اجتماعی بر وضعیت سازگاری دانشجویان در سؤال دوم، با زندوانیان و همکاران (۱۳۹۲)، بشیر و افراسیابی (۱۳۹۱)، ربیعی و محمدزاده یزد (۱۳۹۲)، آندرسون (۲۰۰۱)، به نقل از دستجردی و صیادی، (۱۳۹۱) و سبحانی‌نژاد و همکاران (۱۳۸۸) مبنی بر آثار مخرب شبکه‌های اجتماعی بر وضعیت سازگاری افراد همخوان است. نتایج آثار زیان‌بار شبکه‌های اجتماعی بر وضعیت اعتقادی دانشجویان در سؤال دوم، با زندوانیان و همکاران (۱۳۹۲) و صبوری خسروشاهی و آذرگون (۱۳۹۲) همخوانی دارد. از نظر آنها با افزایش میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی، هویت دینی کاربران ضعیف‌تر می‌شود. نتایج آثار زیان‌بار شبکه‌های اجتماعی بر وضعیت روانی دانشجویان در سؤال دوم، با زندوانیان و همکاران (۱۳۹۲)، آندروسون (۲۰۰۱)، به نقل از برات دستجردی و صیادی، (۱۳۹۱) و سبحانی‌نژاد و همکاران (۱۳۸۸) همخوان است.

بر اساس نتایج سؤال سوم، تجربه شبکه‌های اجتماعی از نظر دانشجویان دارای مزایای مهمی است. نتایج سؤال سوم با دیویس (۲۰۰۱)، به نقل از برات دستجردی و صیادی، (۱۳۹۱)، صفایی و ملکی (۱۳۹۲)، کوکس و هلن (۱۹۹۰)، به نقل از کوثری، جوادی یگانه و خیرخواه (۱۳۹۱) و نازان داغران (۲۰۰۸)، به نقل از امیری و نوری مرادآبادی، (۱۳۹۱) همخوانی دارد. به نظر آنها در این شبکه‌ها، ارتباط تعاملی با کاربران فراهم شده و همچنین با توجه به نظر نازان داغران استفاده از فیس‌بوک موجب شده تا بسیاری از افراد بهترین دوستان خود را که مدت‌ها از آنها بی‌اطلاع بوده‌اند، پیدا کنند.

مطابق نتایج سؤال چهارم، بین سواد رایانه‌ای با برخی مزایای شبکه‌های اجتماعی رابطه وجود دارد. مطابق نتایج سؤال پنجم، بین سواد رایانه‌ای دانشجویان مجرد و

متأهل تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. مطابق نتایج سؤال ششم، آسیب‌ها و مزایای تجربه شبکه‌های اجتماعی در دانشجویان مجرد و متأهل تفاوت معنی‌داری ندارد، به جز آسیب تحصیلی چت و آسیب اعتقادی پیامک که میانگین متأهل از مجرد بیشتر است. مطابق نتایج سؤال هفتم، سواد رایانه‌ای دانشجویان ارشد بیش از کارشناسی و دانشجویان فنی در همه موارد از دانشجویان علوم انسانی و در برخی موارد از علوم پایه بهتر است. بر اساس نتایج سؤال هشتم، آسیب‌ها و مزایای شبکه‌های اجتماعی در دانشجویان دوره‌های تحصیلی و دانشکده‌های مختلف تفاوت معنی‌داری ندارد (به جز مزایای چت). درباره نتایج سؤال‌های چهارم تا هشتم، تحقیق همخوان یا ناهمخوانی یافت نشد.

کلام آخر به سبک آل احمد، آنچه اساسی‌تر است و نگفته مانده، اینکه فضای مجازی عرصه تولد، اشاعه سریع و میلیاردری^۱ و افول و فوت برنامه‌های کاربردی است. کاهش پیامک‌ها، پایان عمر یاهو مسنجر^۲ (۱۹۹۸-۲۰۱۶)، اذعان گاردین^۳ به کاهش کاربران فیس‌بوک به‌عنوان برترین برنامه ارتباطی کاربران اینترنت در جهان و تمایل به استفاده از شبکه‌های به‌روزتری مانند LinkedIn، اینستاگرام و تلگرام، ضرورت پرورش سواد رسانه‌ای را در دانش‌آموزان و دانشجویان آشکار می‌کند، زیرا تئیدگی «فضای مجازی» با «علم و فناوری» و «فرهنگ» به‌عنوان سه اولویت اصلی کشور از نظر مقام معظم رهبری^۴ در آموزش و پرورش و آموزش عالی بیشتر است.

۱. خبرگزاری عصر ایران ۱۴ بهمن ۱۳۹۴ به نشانی www.asriran.com

۲. خبرگزاری مهر ۲۲ خرداد ۱۳۹۵ به نشانی www.mehrnews.com

۳. خبرگزاری مشرق و تسنیم ۱۰ اردیبهشت ۱۳۹۲ به نشانی www.mashreghnews.ir و

www.tasnimnews.com

۴. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری ۳ شهریور ۱۳۹۵ به نشانی www.leader.ir

منابع

- احمدزاده کرمانی، روح‌اله و قاسمی، طیبه (۱۳۹۲). نقش اینترنت بر ارزش‌های خانواده (جوانان منطقه ۱۵ تهران)، *مطالعات رسانه‌ای*، ۸ (۴)، ۵۹-۷۲.
- امیری، مجتبی و نوری مرادآبادی، یونس (۱۳۹۱). بررسی رابطه میان نگرش سیاسی، اعتماد به رسانه ملی، مخاطبان فعال و گرایش دانشجویان دانشگاه‌های تهران به شبکه‌های اجتماعی مجازی، *مطالعات میان‌رشته‌ای در رسانه و فرهنگ*، ۲ (۲)، ۳۹-۶۳.
- بیران، صدیقه و اخوان طباطبایی، مهنوش سادات (۱۳۹۰). نقش و تأثیرات استفاده از تلفن همراه بر دختران دانش‌آموز دبیرستانی، *فرهنگ ارتباطات*، ۱ (۱)، ۹۵-۱۱۸.
- برات دستجردی، نگین و صیادی، سمیه (۱۳۹۱). بررسی رابطه بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی بر اعتیاد به اینترنت و افسردگی دانشجویان دانشگاه‌های پیام نور اصفهان، *تحقیقات علوم رفتاری*، ۱۰ (۵)، ۳۳۲-۳۴۱.
- بشیر، حسن و افراسیابی، محمدصادق (۱۳۹۱). شبکه‌های اجتماعی اینترنتی و سبک زندگی جوانان: مطالعه موردی بزرگ‌ترین جامعه مجازی ایرانیان، *تحقیقات فرهنگی*، ۵ (۱)، ۳۱-۶۲.
- پرهیزگار، اکبر؛ کلانتر، سید کیارش‌الدین؛ رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و موسوی جهرمی، یگانه (۱۳۸۹). سهم فضای مجازی از فضای خدمات شهری تهران و تأثیر خصوصیات شهروندان در میزان استفاده از خدمات فضای مجازی (مورد مطالعه: منطقه شش شهرداری تهران)، *مدرس علوم انسانی*، ۱۴ (۳)، ۲۱-۳۵.
- جعفرپور، محمود (۱۳۹۰). مفهوم‌شناسی و بررسی متغیرهای مؤثر بر پذیرش شبکه‌های اجتماعی مجازی و نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در آنها، *مطالعات بسیج*، ۵۲، ۱۰۹-۱۴۸.
- حسن‌بیگی، ابراهیم (۱۳۸۴). *حقوق و امنیت در فضای سایبر*، تهران: ابرار معاصر.
- دیباچی، سمیرا (۱۳۹۱). توهین در فضای مجازی، *ره‌آورد نور*، ۱۱ (۳۹)، ۱۶-۲۱.
- ربیع، علی و محمدزاده یزد، فرشته (۱۳۹۲). آسیب‌شناسی فضای مجازی، بررسی تأثیر استفاده از اینترنت بر انزوای اجتماعی دانشجویان، *راهبرد اجتماعی فرهنگی*، ۲ (۶)، ۴۳-۶۰.
- رحیمی‌دوست، غلامحسین و رضوی، سیدعباس (۱۳۸۵). اشاعه نوآوری و پدیده یادگیری الکترونیکی. *مجله علوم تربیتی و روانشناسی*، ۳ (۴)، ۱۲۷-۱۴۲.
- روابط عمومی مخابرات استان کردستان (۱۳۹۴/۳/۰۳). (www.tc-kurd.ir)

زارعی، جواد؛ رخ‌افروز، داریوش و دیانت، مهین (۱۳۹۱). بررسی سواد رایانه‌ای دانشجویان دوره دکترای عمومی دانشگاه علوم پزشکی جندی‌شاپور (سال تحصیلی ۸۸-۸۹)، مدیریت سلامت، ۱۵ (۴۷)، ۶۷-۷۶.

زندوانیان، احمد؛ حیدری، مریم؛ باقری، ریحانه و عطارزاده، فاطمه (۱۳۹۲). آسیب‌های فضای مجازی بین دانش‌آموزان دختر، مطالعات فرهنگ-ارتباطات، ۱۴ (۲۳)، ۱۹۵-۲۱۶.

سایت خبری تابناک (۱۳۹۴/۱/۱۸). به نشانی (www.tabnak.ir)

سبحانی‌نژاد، مهدی؛ پورطهماسبی، سیاوش و تاجور، آذر (۱۳۸۸). بررسی چالش‌ها و کارکردهای فرهنگی و اجتماعی تلفن همراه و راهکارهای اصلاح، مهندسی فرهنگی، ۳ (۳۱ و ۳۲)، ۱۸-۲۸.

سلطانی‌فر، محمد (۱۳۸۷). تحلیل وضعیت سواد اینترنتی دانش‌آموزان سال سوم دبیرستان شهر تهران ۸۶-۱۳۸۵ در مقایسه با مریبان و والدین آنها، نوآوری‌های آموزشی، ۷ (۲۷)، ۳۷-۶۰.

سلطانی‌فر، محمد (۱۳۸۹). دیپلماسی عمومی نوین و روابط عمومی الکترونیک، تهران: سیمای شرق.

شهابی، محمود و بیات، قدسی (۱۳۹۱). اهداف و انگیزه‌های عضویت کاربران در شبکه‌های اجتماعی مجازی (مطالعه‌ای درباره جوانان شهر تهران)، مطالعات فرهنگ ارتباطات، ۱۳ (۲۰)، ۶۱-۸۶.

صالحی، محمد و حاجی‌زاد، محمد (۱۳۸۹). بررسی سواد عمومی کامپیوتری کارکنان دانشگاه‌های آزاد اسلامی استان مازندران. فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، ۱ (۱)، ۳۹-۵۳.

صبوری خسروشاهی، حبیب و آذرگون، نسرین (۱۳۹۲). تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی (فیس‌بوک) بر هویت اجتماعی (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی)، فصلنامه مطالعات رسانه‌ای، ۸ (۲۱)، ۱-۲۰.

صدیق‌بنای، هلن (۱۳۸۷). آشنایی با شبکه‌های اجتماعی، تهران: مرکز تحقیقات رسانه‌ای روزنامه همشهری.

صفایی، داوود و ملکی، معصومه (۱۳۹۲). بررسی تطبیقی دیدگاه دانشجویان علوم ارتباطات دانشگاه تهران و واحد علوم تحقیقات نسبت به فرصت‌ها و تهدیدهای فضای مجازی، مطالعات رسانه‌ای، ۸ (۲۳)، ۱۵۹-۱۷۲.

کوثری، مسعود؛ جوادی یگانه، محمدرضا؛ خیرخواه، طاهره (۱۳۹۱). تلفن همراه و تأثیر آن در ارتباطات میان فردی جوانان دانشجویان دانشگاه‌های تهران. *مطالعات میان‌رشته‌ای در رسانه و فرهنگ*، ۲ (۱)، ۱-۲۸.

مهانیان، علیرضا و مجردی، سعید (۱۳۹۳). راهبردهای ج.ا. ایران در قبال شبکه‌های اجتماعی مجازی در جنگ آینده. *راهبرد دفاعی*، ۱۲ (۴۹)، ۷۹-۱۱۵.

نورمحمدی، مرتضی و محمدی، رقیه (۱۳۹۲). نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در انقلاب مصر. *تحقیقات سیاسی بین‌المللی*، ۱۴، ۱۳۹-۱۶۲.

- Banjanin, N; Banjanin, N; Dimitrijevic, I & Pantic, I. (2015). Relationship between internet use and depression: Focus on physiological mood oscillations, social networking and online addictive behavior, *Computers in Human Behavior*, 43, 308-312.
- Benson, V. & Filippaios, F. (2015). Collaborative competencies in professional social networking: Are students short changed by curriculum in business education? *Computers in Human Behavior*, 51, 1331-1339.
- Benson, V.; Saridakis, G. & Tennakoon, H. (2015). Purpose of social networking use and victimisation: Are there any differences between university students and those not in HE? *Computers in Human Behavior*, 51, 867-872.
- Hart, Michael (2010). *A Study on the Motives of High School and Undergraduate College Students for Using the Social Network Site Facebook*, Doctoral Dissertations and Projects. Paper 406. <http://digitalcommons.liberty.edu/doctoral/406>
- Huang; H. & Leung, L. (2009). "Instant Messaging Addiction among Teenagers in China: Shyness; Alienation; and Academic Performance Decrement". *Cyber psychology & Behavior*. 12 (6), 675-679. doi: 10.1089/cpb.2009.0060
- Laeq Khan, M; Yvette Wohn, D. & Ellison, N. B. (2014). Actual friends matter: An internet skills perspective on teens' informal academic collaboration on Facebook, *Computers & Education*, 79, 138-147.
- Liu, D. & Brown, B. B. (2014). Self-disclosure on social networking sites, positive feedback, and social capital among Chinese college students. *Computers in Human Behavior*, 38, 213-219.
- Naeemi, S; Tamam, E; Hj Hassan, S. & Bolong, J. (2014). Face book Usage and its Association with Psychological Well-being among Malaysian Adolescents, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 155 (6), 87-91.

- Samuel, M.; Coombes, J. C.; Miranda, J. J.; Melvin, R.; Young E. J. & Azarmina, P. (2004). Assessing computer skills in Tanzanian medical students: an elective experience. *BMC Public Health*, 12 (4), 37- 45.
- Yang, S.; Wang, B. & Lu, Y. (2016). Exploring the dual outcomes of mobile social networking service enjoyment: The roles of social self-efficacy and habit. *Computers in Human Behavior*, 64, 486–496.